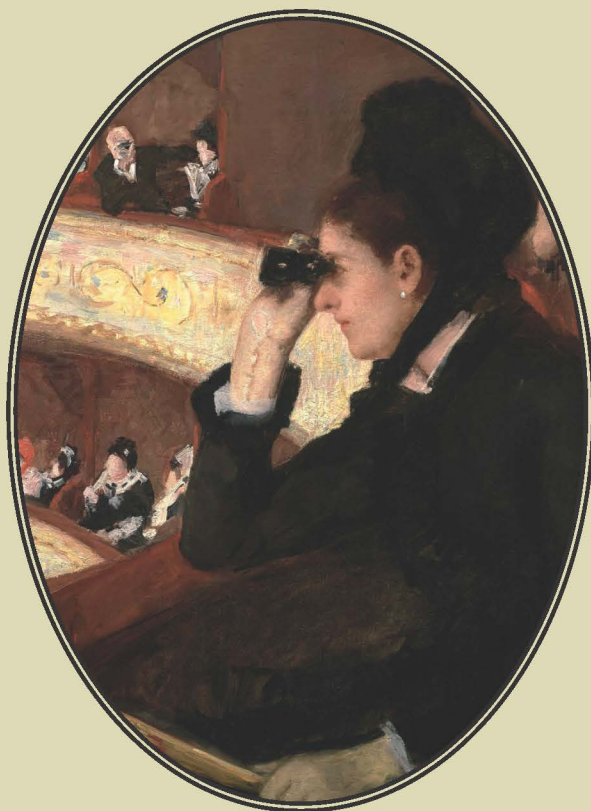

Życie prywatne Polaków w XIX wieku

„Kariera w optyce prywatności”

tom IX

Łódź–Olsztyn 2020

ŻYCIE PRYWATNE POLAKÓW
W XIX WIEKU

TOM IX
„KARIERA W OPTYCE PRYWATNOŚCI”

WYDAWNICTWO
UNIwersYTETU
ŁÓDZKIEGO

ŻYCIE PRYWATNE POLAKÓW W XIX WIEKU

TOM IX

„KARIERA W OPTYCE PRYWATNOŚCI”

REDAKCJA NAUKOWA
JAROSŁAW KITA
MARIA KORYBUT-MARCINIAK

 WYDAWNICTWO
UNIwersytetu
ŁÓDZKIEGO

ŁÓDŹ-OLSZTYN 2020

Jarosław Kita – Uniwersytet Łódzki
Wydział Filozoficzno-Historyczny, Instytut Historii
Katedra Historii Polski XIX wieku, ul. A. Kamińskiego 27a, 90-219 Łódź

Maria Korybut-Marciniak – Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie
Wydział Humanistyczny, Zakład Europy Wschodniej
ul. Kurta Orbitza 1, 10-725 Olsztyn

KOMITET REDAKCYJNY SERII
„Życie prywatne Polaków w XIX wieku”
Roman Jurkowski, Jarosław Kita, Maria Korybut-Marciniak, Jacek Kowalewski

RECENZENT
prof. dr hab. *Dariusz Żłotkowski*

REDAKTOR INICJUJĄCY
Iwona Gos, Urszula Dzieciatkowska

KOREKTA
Beata Otocka

KOREKTA TECHNICZNA
Anna Sońta

SKŁAD I ŁAMANIE
Tomasz Pietras

PROJEKT OKŁADKI
Piotr Dziemidowicz

Na okładce wykorzystano obraz
ze zbiorów Muzeum Narodowego w Warszawie

© Copyright by Authors, Łódź 2020
© Copyright for this edition by Uniwersytet Łódzki, Łódź 2020

Wydane przez Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego
Wydanie I. W.09735.19.0.K
Ark. druk. 22,75

Publikacja dofinansowana przez Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie
Współwydawcą jest Instytut Historii UWM

ISBN 978-83-65171-48-1 (wersja papierowa Uniwersytet Warmińsko-Mazurski)
ISBN 978-83-8142-846-0 (wersja papierowa Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego)
ISBN 978-83-8142-847-7 (wersja elektroniczna Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego)

Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego
90-131 Łódź, ul. Lindleya 8
www.wydawnictwo.uni.lodz.pl
e-mail: ksiegarnia@uni.lodz.pl
tel. 42 665 58 63

SPIS TREŚCI

Jarosław Kita, Maria Korybut-Marciniak, <i>Kariera w optyce prywatności – wprowadzenie</i>	7
--	---

KARIERA W KRĘGACH WOJSKOWYCH I POLITYCZNYCH

Krzysztof Marchlewicz, <i>Generał Jan Nepomucen Umiński (1778–1851). Biografia jeszcze ciekawsza</i>	19
Rafał Dobek, <i>Ludwik Wołowski (1810–1876): potomek Eliszy Szora, polski powstaniec, francuski senator</i>	29
Tomasz Osiński, <i>„W przypadku zaś takim gdyby zeznający poszedłszy na wojnę zginą?”. Wojskowi wśród klientów notariuszy lubelskich i zamojskich w latach 1810–1814</i>	45
Jolanta Załęczny, <i>Prywatność zdominowana przez służbę – życie prywatne w cieniu kariery rosyjskiego prezydenta polskiej Warszawy (w świetle jego dziennika)</i>	57

KARIERY LUDZI TALENTU – W PRZESTRZENI SZTUKI, LITERATURY I NAUKI

Małgorzata Gumper, <i>Polityk, kompozytor... ojciec – mniej znane oblicze Michała Kleofasa Ogińskiego, ukazane w listach do córki z lat 1827–1833</i>	75
Aldona Łyszkowska, <i>„Każdego dnia cenię szlachetność i wzniosłość jego charakteru, świętość i piękno jego myśli”. Zygmunt Krasiński w świetle listów żony Elizy z Branickich Krasińskiej</i>	101
Marta Chudecka, <i>Prywatność w cieniu publiczności. Apolinary Kątski – wirtuoz skrzypiec carskiego dworu</i>	117

Wojciech Paduchowski, <i>Między miłością braterską a samotnością – młodość Józefa Dietla, przyszłego prezydenta miasta Krakowa</i>	131
Urszula Klemba, <i>Życie prywatne i działalność naukowa Stanisława Szczepana Zaleskiego (1858–1923)</i>	143
Kinga Fink, <i>Muzyczna działalność Stanisława Bursy we Lwowie w latach 1888–1901 w świetle jego korespondencji</i>	155
Romuald Rydz, <i>Tatry i Zakopane – miejsce rekreacji i wypoczynku polskich elit w drugiej połowie XIX wieku</i>	169

KARIERY NA NIWIE ZAWODOWEJ

Wojciech Jerzy Górczyk, <i>Baron Franciszek Girardot. Francuski lekarz emigran-tem zarobkowym w Królestwie Polskim</i>	199
Marta Milewska, <i>Lekarz, kariera i opieka medyczna w drugiej połowie XIX wieku</i>	223
Jarosław Kita, <i>Nieudana kariera pierwszego łódzkiego przemysłowca</i>	239
Anna Czerniecka-Haberko, Karolina Studnicka-Mariańczyk, <i>August Ostrowski – ziemianin, obywatel</i>	255

KOBIETA WOBEC KARIERY – TRUDNA SZTUKA KOMPROMISU

Maria Korybut-Marciniak, <i>Męskie kariery – kobiece troski. Żony Polaków urzęd-ników z guberni północno-zachodnich. Przypadek Anny Krydel</i>	271
Kinga Raińska, <i>Wpływ kariery zawodowej kobiet na życie rodzinne w XIX wie-ku na przykładzie trzech wybitnych postaci: Marii Skłodowskiej-Curie, Marii Szymanowskiej oraz Elizy Orzeszkowej</i>	291
Anna Śmiechowicz, <i>Karolina Kocięcka – zapomniana cyklistka z Warszawy (przełom XIX i XX wieku)</i>	317
Anita Napierała, <i>„Będę pożyteczną... Wytrwam”. Kariera Teodory Krajewskiej (1854–1935) w świetle wspomnień i relacji prasowych</i>	329
Bibliografia (wybór)	343

JAROSŁAW KITA

Uniwersytet Łódzki, Wydział Filozoficzno-Historyczny, Katedra Historii Polski XIX w.

 <https://orcid.org/0000-0002-8374-2848>

MARIA KORYBUT-MARCINIAK

Uniwersytet Warmińsko-Mazurski, Wydział Humanistyczny, Instytut Historii

 <https://orcid.org/0000-0001-8196-5119>

KARIERA W OPTYCE PRYWATNOŚCI - WPROWADZENIE

Jedną z największych przygód badaczy przeszłości jest odkrywanie motywów działania człowieka. Jest to często mozolna rekonstrukcja uwarunkowań, które nadały kierunek aktywności jednostki, grupy, narodu. Przeszłość składa się z faktów, które zostały zapamiętane, oraz tych, które uległy zapomnieniu, albo uznano je za niewygodne, oczywiste lub nikomu niepotrzebne i przez to bezwartościowe. Historyk, który zamierza zrekonstruować obraz przeszłości w możliwie pełnej formie, musi pochylić się również nad „przemilczeniami”, motywami ukrytymi, a czasem nie-uświadomionymi. Odrzucenie źródeł o charakterze prywatnym lub dotyczących prywatności w badaniach nad historią społeczną i biografistyką, może doprowadzić do zniekształceń, utrwalania pośmiertnych legend bohaterów, którzy z racji sprawowanych funkcji, ról, jakie odegrali w określonym czasie, sukcesów lub porażek w ważnych momentach dziejowych, ukazywani są wyłącznie przez pryzmat aktywności publicznej. „Etykiety”, jakie nadali im współcześni lub biografowie, zostają wówczas utrwalone w mity i stereotypy, a z pola widzenia traci się indywidualne uwarunkowania, motywy zakonspirowane przed „publicznością” lub te o charakterze socjokulturowym i intymnym. Badacze przemian społeczno-kulturowych na ziemiach polskich w dobie rozbiorów coraz częściej sięgają do źródeł prywatnych, co przynosi ciekawe z punktu poznawczego wyniki i nowe perspektywy. Życie prywatne jest bowiem fragmentem społecznego procesu – determinuje je poziom rozwoju cywilizacyjnego, sytuacja polityczna, model kulturowy, świadomość historyczna etc. W prezentowanym tomie proponujemy

czytelnikom odświeżone spojrzenie na Polaków w XIX stuleciu poprzez ukazanie w nowym świetle grup społecznych, reinterpretację znanych lub rekonstrukcję dotąd niezidentyfikowanych rysów biograficznych oraz fragmentów życiorysów ze szczególnym uwzględnieniem prywatnych uwarunkowań karier.

Tytułowa „kariera”, zawarta w podtytule tomu, którą powszechnie kojarzymy z osiąganiem poszczególnych stopni w drodze zawodowej, wymaga wyjaśnienia i analizy definicyjnej, bowiem jej rozumienie jest zmienne na przestrzeni ewolucji struktury społecznej. Współczesny, zindywidualizowany model kariery/karier jest efektem zachodzących zmian w stylach życia, organizacji systemu pracy, elastyczności rynku w zglobalizowanym świecie, płynności granic państwowych, tworzenia się nowych zawodów, będących reakcją na nowe potrzeby. Model kariery zawodowej na jednym stanowisku pracy, w jednym – wyuczonym zawodzie, który możemy określić jako tradycyjny, ulega dziś zanikowi na rzecz karier indywidualnych, unikalnych, niezdeteminowanych rozwojem firmy czy sektora, w którym człowiek pracuje. Kariera człowieka XXI w. staje się niepowtarzalnym, niezwiązanym z miejscem pracy sposobem samorealizacji, zależnym wyłącznie od jednostki. W nowym sposobie bycia w świecie to na jednostkę spada odpowiedzialność za planowanie, jakość, zarządzanie własną karierą, poprzez umiejętne rozpoznawanie własnego potencjału i jego wykorzystanie¹. Dziś słowo „kariera” robi karierę – powstają biura karier, firmy specjalizują się w jej planowaniu i zarządzaniu nią. A jak to wyglądało na gruncie wcześniejszych etapów rozwoju społeczeństw? Zanim podejmiemy próbę odpowiedzi na to pytanie, musimy podjąć kwestię różnorodności interpretacji terminu „kariera”.

Refleksje na temat pojęcia i rozumienia kariery na gruncie różnych dyscyplin naukowych – ekonomii, psychologii, socjologii, pedagogiki, nauk politycznych – przynoszą bogaty i różnorodny plon ustaleń definicyjnych, z naciskiem na poszczególne aspekty jej znaczenia w ludzkim życiu. Na gruncie ekonomii i pedagogiki karierę wiąże się głównie z rozwojem zawodowym². Na gruncie socjologii, psychologii i nauk politycznych ramy znaczeniowe kariery są poszerzone – karierę łączy się z całością egzystencji ludzkiej i z wieloma wymiarami rozwoju człowieka: emocjonalnym, duchowym, intelektualnym, moralnym, fizycznym, społecznym. Zwraca się też uwagę na uwarunkowania zaspokajania licznych potrzeb człowieka w różnych systemach politycz-

¹ Ewolucję współczesnego terminu „kariera” przedstawiła Bożena Wojtasik. *Vide*: B. Wojtasik, *Refleksyjne konstruowanie kariery życiowej w ponowoczesnej codzienności*, „Teraźniejszość – Człowiek – Edukacja” 2003, nr specjalny, s. 343–345.

² *Cf.*: Z. Wołk, *Kultura pracy: etyka i kariera zawodowa*, Radom 2009; M. Suchar, *Kariera i rozwój zawodowy*, Gdańsk 2003; idem, *Modele karier: przewidywanie kolejnego kroku*, Warszawa 2010.

nych³. Przyjęta perspektywa badawcza zmienia zakres znaczeniowy pojęcia „kariera”. Możemy ją wiązać zarówno z wartościami dotyczącymi życia zawodowego (kariera zawodowa), jak i pozazawodowego (kariera życiowa). Jest ona powiązana z kierunkiem działania jednostki i grupy, z ustaleniem stanu początkowego – punktu startu, i końcowego – mety, ze zmianami materialnymi, mentalnościowymi, psychologicznymi, pozycji w hierarchii społecznej, jakie dokonują się w przeciągu ludzkiego życia. Różne konteksty ludzkiej aktywności i zachodzące pomiędzy wyznaczonymi punktami fakty (co w przypadku biografii będzie wiązało się z datami granicznymi życia) można w ujęciu holistycznym określić mianem kariery. Pojęcie to wiąże się z mobilnością, zmiennością ról, rozwojem, wyborem, aktywnością. Kariera nie jest tożsama z sukcesem, nie jest to wyłącznie ruch pionowy – to również ruch poziomy – zmienność w przestrzeni i rodzajach aktywności. Kariera dotyczy wielorakich kontekstów życia każdego człowieka, zaś wspólną płaszczyzną są wartości wyznaczające kierunek działania, które pozwalają określić znaczenie pewnych faktów dla jednostki. Jest unikatową sekwencją zawodów i stanowisk, wartości oraz ról odgrywanych przez jednostkę w ciągu jej życia⁴. Czy jednak możemy mówić o karierze w XIX w. w sensie dzisiejszego rozumienia tego pojęcia? Jak XIX-wieczni Polacy postrzegali i rozumieli ten termin? Czy dla każdej warstwy i grupy społecznej posiadał on taki sam wymiar?

Etymologia słowa „kariera” może pomóc w wyjaśnieniu zmienności tego pojęcia na przestrzeni dziejów. W swojej pierwotnej wersji oznaczało ono przede wszystkim szybkość, przemieszczanie się lub miejsce wyścigu. W języku francuskim *carriere* oznacza tor wyścigowy lub szybki bieg, w języku łacińskim (*via*) *carraria* oznaczało drogę dla wozów, zaś w języku angielskim słowo *career* oznaczało trasę końskich wyścigów⁵. W języku polskim słowo „kariera” (karjera, karyera) weszło do powszechnego użycia dopiero w połowie XIX w. W wydanym w początkach XIX stulecia *Słowniku języka polskiego* Samuela Bogumiła Lindego termin „kariera” w ogóle nie występuje. Nie miał on racji bytu. Jest to związane przede wszystkim z ograniczoną mobilnością społeczną w początkach stulecia – wolność wyboru zawodu czy roli w społeczeństwie stanowym była niemożliwa – aktywność jednostki determinowała pochodzenie społeczne (urodzenie), aspekty kulturowe, tradycja, płeć.

³ Cf.: Z. Bauman, *Kariera. Cztery szkice socjologiczne*, Warszawa 1960; M. Eggert, *Doskonała kariera*, Poznań 2004; *Kariera i sukces. Analizy socjologiczne*, red. M. Słomczyński, Zielona Góra 2007.

⁴ B. Jakimiuk, *Aksjologiczne aspekty kariery*, „*Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska*” 2013, t. 26, nr 1–2, s. 75–79; A. Miś, *Koncepcja rozwoju kariery zawodowej w organizacji*, Kraków 2007, s. 23–24.

⁵ W. Kopaliński, *Słownik wyrazów obcych i zwrotów obcojęzycznych z almanachem*, Warszawa 2000, s. 254.

Oczywiście robiono „kariery” – ale w ramach szczelnie zamkniętych odrębnym prawodawstwem warstw społecznych. Dopiero uwłaszczenie i wiążące się z nim przemiany cywilizacyjno-gospodarcze wprowadziły ferment, zniósły podziały stanowe i otworzyły możliwość „przemieszczania się” i zdobywania zaszczytów, fortun, nowych zawodów. Dynamicznie przebiegające procesy społeczne – zanikanie starych i formowanie się nowych grup społecznych i zawodowych, wyzwały jednostkę z dotychczasowego schematu i kariera – w sensie diametralnej zmiany położenia społecznego, zawodowego, a przede wszystkim materialnego – stawała się możliwa. Zwiększała się mobilność XIX-wiecznych Polaków – ta pozioma (ze wsi do miast) i pionowa (nowi ludzie zasilający elity). Wyłaniające się w wyniku przeobrażeń cywilizacyjnych struktury społeczne i zawodowe nowoczesnego społeczeństwa – arystokracja, ziemiaństwo, bogate mieszczaństwo, drobnomieszczaństwo, inteligencja, robotnicy, wolni chłopci – również miały swoje podziały. Nowe szlaki, nowe trasy do wyścigu po władzę, prestiż, dobra materialne i wiedzę zostały otwarte. Termin „kariera” uzyskał nowe horyzonty i wszedł do powszechnego użytku. Pojawił się już w tzw. *Słowniku wileńskim* Maurycego Orgelbranda wydanym w 1861 r. Jest on definiowany w ujęciu szerokim jako: „zawód; cel; dążenie; droga życia; zapewniony niezależny byt”⁶. Warto zwrócić uwagę na to ostatnie określenie – „byt niezależny” – niezależność bytu oznaczała tu nie tylko autarkię, ale również możliwość rozwoju i wyboru drogi życiowej bez względu na pochodzenie. Nie zapominajmy jednak, że przemiany w mentalności społeczeństwa postępują wolniej – do wybuchu Wielkiej Wojny podziały stanowe odciskały piętno na stylu życia Polaków – szlacheckie poczucie wyższości, jeśli nawet nie licowało z materialnym statusem, było wyraźnie odczuwalne w sferze towarzyskiej.

W opublikowanym w 1902 r. drugim tomie *Słownika języka polskiego*, pod redakcją Jana Karłowicza, Adama Antoniego Kryńskiego i Władysława Niedźwiedzkiego, pojawia się nie tylko termin *karjera*, ale również wyrazy pokrewne: *karjerowicz* i *karjerowiczostwo*. Kariera jest tu rozumiana szeroko – jako „zawód, droga życia, zatrudnienie, widoki, cel, dążenia, los w życiu, poprawa bytu”⁷. W rozumieniu autorów słownika, kariera nie była ściśle związana z pracą – w przykładach użycia słowa dominują cytaty związane z progresem społecznym – robienie kariery przez małżeństwo lub inne układy towarzyskie, przyspieszenie kariery przez dobry ożenek, gotowość rzucenia się w czyjeś objęcia z chęci zrobienia kariery. Te literackie przykłady zamieszczone w słowniku, zaczerpnięte głównie z publikacji polskich pozyty-

⁶ *Słownik języka polskiego*, cz. 1, wyd. M. Orgelbrand, Wilno 1861, s. 472.

⁷ *Słownik języka polskiego*, t. 2, red. J. Karłowicz, A.A. Kryński, W. Niedźwiedzki, Warszawa 1902, s. 268.

wistów, ukazują stosunek społeczeństwa do przemian, jakie następują w drugiej połowie wieku i pejoratywną ocenę osiągnięć materialno-zawodowych „ludzi znikąd”. Jeszcze mocniej w tym tonie wybrzmiewają terminy – znane również współcześnie – posiadające mocny ładunek moralnego potępienia: *karierowicz: człowiek, który nie przebiera w środkach, byle się dorobić świetnej kariery; człowiek który się dorobił kariery z niczego; oportunistą*⁸. *Karjerowiczostwo (karjerizm)* – tłumaczony przez autorów słownika jako *dążność do zrobienia świetnej kariery z poświęceniem wszystkiego dla tego celu; ospałość; bierność*⁹. W tych nowych terminach piętnuje się zjawiska, które wiążą się z żądzą zdobycia pieniędzy, uznania, stanowiska bez zachowania jakichkolwiek skrupułów, za wszelką cenę. Karierowicz XIX-wieczny to osoba, która bez oglądania się na zasady moralne i społeczne osiąga władzę i pieniądze – szybko i łatwo, bez wkładania należytego wysiłku. Realia zaborowe często dawały takie możliwości – kariery wojskowe, czy w administracji zaborczej, stwarzały szanse na szybki awans bez mitręgi, a i bez odpowiednich zdolności czy wykształcenia. Często Polacy stawali przed wyborem pomiędzy wygnaniem a karierą – ta druga droga wiązała się ze sprzeniewierzeniem wartości narodowych. Cyprian Kamil Norwid pisał do Augusta Cieszkowskiego o zarzucanej mu niepraktyczności:

[...] Mógłbym wprawdzie złudzić, i że tego jeszcze nie zrobiłem, to mi już trzy razy w życiu wyrzucano, jako niepraktyczność uważając, ale też samą niepraktyczność, lubo w lżejszym stopniu, wyrzucał mi ambasador moskiewski, wzięciem grożąc, a do robienia kariery nakłaniając, uważałem wszakże za praktyczne pójść na wygnanie, jako wiesz¹⁰.

Opinia publiczna piętnowała lojalistyczne postawy, zwłaszcza te, które skutkowały rażącymi profitami w postaci dóbr materialnych i zaszczytów. Dawne elity społeczne były negatywnie nastawione do przesunięć pionowych osób „bez pochodzenia”. Dziewiętnastowieczna kariera widziana była z różnych perspektyw, pojęciu nadawano różny koloryt, jednak kładła wyraźny akcent na aspekt moralny. Dopiero w ostatnich dekadach stulecia można było mówić o karierach zawodowych kobiet. Kobiące kariery życiowe wiązały się przede wszystkim z odpowiednimi mariażami, a awans w społecznej hierarchii, który pocztywano za *kariere*, można było zrobić często „przy obcym mundurze”¹¹. Wielu Polaków wspinało się jednak powoli po

⁸ *Ibidem*.

⁹ *Ibidem*.

¹⁰ *Internetowy słownik języka Cypriana Norwida*, <https://sownikjezykanorwida.uw.edu.pl/korpus> [dostęp: 25.05.2020].

¹¹ Cf.: M. Korybut-Marciniak, *Przy obcym mundurze – żony carskich oficerów*, [w:] *Między irredentą a kolaboracją. Postawy społeczeństwa polskiego w latach niewoli – „W obcym*

drabinach awansów, wytrwale realizowało swoje marzenia, rzetelnie wykonywało swoją pracę i osiągało sukces – do tego rodzaju karier podchodzono z pełnym szacunkiem.

W historiografii pojęciem „kariera” posługiwano się w odniesieniu nie tylko do zmian w życiu zawodowym i społecznym jednostki, choć z karierami politycznymi, naukowymi, wojskowymi, administracyjnymi, materialnymi spotykamy się najczęściej, zwłaszcza w biografistyce. Już w ostatnich dekadach XX w. dynamicznie rozwinął się w Polsce nurt badań nad elitami społecznymi. Powstające w tym nurcie prace badaczy wszystkich epok charakteryzowały wielopokoleniowe rządzące rody i znaczące rodziny. Historycy chętnie sięgali w tym przypadku po termin „kariera” dla opisanego rządzących elit, zmian ich pozycji i roli w szerokim kontekście społecznym, kulturalnym, politycznym, gospodarczym. „Kariery” rodzin i rodów, które rozumiano jako ukazanie ich przedstawicieli w świetle zajmowanych stanowisk w życiu społecznym, politycznym, analizujące ich status majątkowy, kierunki działalności gospodarczej, często pojawiały się w tytułach monografii historyczno-genealogicznych¹². Termin ten jest też wykorzystywany w badaniach grup społecznych i zawodowych oraz w pracach o charakterze prozopograficznym¹³. Dla historyków termin „kariera” nie miał konotacji pejoratywnych – wiązano go z sinusoidą zmian znaczenia, pozycji i wpływów w odniesieniu do przemian społecznych, politycznych, gospodarczych.

Autorzy tekstów prezentowanych w tej monografii¹⁴, reprezentanci dziesięciu polskich ośrodków badawczych (Poznań, Łódź, Warszawa, Olsztyn, Lublin, Kraków, Pułtusk, Częstochowa, Opinogóra, Dęblin) termin „kariera”

mundurze, red. L. Michalska-Bracha, M. Korybut-Marciniak, Warszawa 2013, s. 187–198.

¹² Vide: np.: S. Ciara, *Kariera rodu Wejherów 1560–1657*, Warszawa 1980; R. Bubczyk, *Kariera rodziny Kurozwęckich w XIV wieku. Studium z dziejów powiązań polskiej elity politycznej z Andegawenami*, Warszawa 2002; A. Kuzio-Podrucki, *Henckel von Donnersmarckowie. Kariera i fortuna rodu*, Bytom 2003; R. Trawka, *Kmitowie. Studium kariery politycznej i społecznej w późnośredniowiecznej Polsce*, Kraków 2005; K. Polejowski, *Matrimonium et crux. Wzrost i kariera rodu Brienne w czasie wypraw krzyżowych (do początku XIV wieku)*, Gdańsk 2013; T. Pietras, *Oporowscy herbu Sulima. Kariera rodziny możnowładczej w późnośredniowiecznej Polsce*, Łódź 2013.

¹³ W. Rostocki, *Pochodzenie społeczne, kwalifikacje i przebieg kariery urzędników Komisji Województwa Mazowieckiego w czasach Królestwa Polskiego (1816–1830)*, Warszawa 2002; B. Kruszyński, *Kariery oficerów II Rzeczypospolitej*, Poznań 2011; J. Pielas, *Kariery urzędnicze i pozycja społeczno-majątkowa podkomorzych ziemskich w Małopolsce w XVI–XVII wieku na tle porównawczym*, „Klio” 2015, t. 32(1), s. 31–57; *W służbie obcych monarchów i państw. Mechanizmy karier obcokrajowców w armiach oraz administracji państwowej*, red. T. Ciesielski, Warszawa 2015.

¹⁴ Jest to już 9 tom serii wydawniczej „Życie prywatne Polaków w XIX w.” Dotychczas w ramach serii ukazały się: *Życie prywatne Polaków w XIX wieku*, red. M. Korybut-Marciniak,

stosowali w ujęciu szerokim i w różnorodnych kontekstach, odnosząc się do XIX-wiecznego społeczeństwa na ziemiach polskich pod zaborami oraz polskich emigrantów. Teksty koncentrują się wokół czterech zasadniczych obszarów tematycznych. Pierwszy dotyczy karier w kręgach wojskowych i politycznych. Znajdujemy tu zarówno wątki rekonstrukcyjne i reinterpretacyjne biografii wybitnych i powszechnie znanych postaci, kariery bohaterów drugoplanowych oraz charakterystykę karier grup wojskowych. Krzysztof Marchlewicz zaprezentował mniej znane fragmenty biografii generała Jana Nepomucena Umińskiego, pokazane poprzez pryzmat jego chronicznych problemów finansowych, które miały wpływ na załamanie się jego publicznej kariery emigracyjnej. Ten weteran insurekcji kościuszkowskiej, wojen napoleońskich, spisków narodowych i powstania listopadowego, przyzwyczajony do życia na wysokiej stopie, nie potrafił bowiem na wychodźstwie dostosować swoich wydatków do dramatycznie uszczuplonych źródeł dochodu. Jego sytuację pogarszało zamiłowanie do gier hazardowych. Do polistopadowej emigracyjnej aktywności i prywatności Ludwika Wołowskiego odnosi się rozdział autorstwa Rafała Dobka. Bohater tego tekstu to polski powstaniec i emigrant, ale także francuski ekonomista. Jego nazwisko przewija się przez większość opracowań ogólnych dotyczących dziejów tego okresu – czy to Polski, czy też Francji. Z kolei Tomasz Osiński, poprzez analizę akt notarialnych z lat 1810–1814 odnoszących się do oficerów z armii Księstwa Warszawskiego, odkrywa przed czytelnikami prywatną optykę karier żołnierskich doby napoleońskiej. Akta notarialne jako źródło stwarzają bardzo szerokie perspektywy badawcze, szczególnie w zakresie życia codziennego w XIX w. Z kolei Jolanta Załęczny zaprezentowała prywatną stronę życia prezydenta Warszawy – rosyjskiego urzędnika Sokratesa Starynkiewicza, który podejmował jednak szereg działań prowadzących do rozwoju infrastruktury miejskiej. Życie prywatne S. Starynkiewicza pozostaje w cieniu jego kariery. Ceniony przez warszawiaków, do pełni szczęścia potrzebował udanego życia rodzinnego.

M. Zbrzeźniak, Olsztyn 2013; *Życie prywatne Polaków w XIX wieku. „Portret kobiety”*. Polki w realiach epoki, t. 1, red. M. Korybut-Marciniak, M. Zbrzeźniak, Łódź–Olsztyn 2014; *Życie prywatne Polaków w XIX wieku. „Portret kobiety”*. Polki w realiach epoki, t. 2, red. J. Kita, M. Sikorska-Kowalska, Łódź–Olsztyn 2014; *Życie prywatne Polaków w XIX wieku. „Portret kobiety”*. Polki w realiach epoki, t. 3, red. J. Kita, M. Korybut-Marciniak, M. Klempert, Łódź–Olsztyn 2014; *Życie prywatne Polaków w XIX wieku. „Świat dziecka”*, t. 5, red. J. Kita, M. Korybut-Marciniak, Łódź–Olsztyn 2016; *Życie prywatne Polaków w XIX wieku. „Moda i styl życia”*, t. 6, red. J. Kita, M. Korybut-Marciniak, Łódź–Olsztyn 2017; *Życie prywatne Polaków w XIX wieku. „Prywatne światy zamknięte w listach”*, t. 7, red. J. Kita, M. Korybut-Marciniak, Łódź–Olsztyn 2018; *Życie prywatne Polaków w XIX wieku. „O mężczyźnie (nie)zwyczajnie”*, t. 8, red. J. Kita, M. Korybut-Marciniak, Łódź–Olsztyn 2019.

W drugim kręgu tematycznym, kariery muzyków, kompozytorów, literatów i naukowców zostały przedstawione poprzez spojrzenie na ich życie prywatne. Małgorzata Gumper dokonała analizy ostatnich lat życia Michała Kleofasa Ogińskiego, wykorzystując do tego jego prywatną korespondencję z córką. W korespondencji tej M.K. Ogiński ukazał siebie jako człowieka zmęczonego poniesionymi klęskami i przytłoczonego własną bezradnością. Mimo to nie zrezygnował z udzielania córce wielu uniwersalnych rad, przyjmując postawę ojca troskliwego i kochającego. Źródła epistolarne posłużyły również Kindze Fink do ukazania muzycznej kariery Stanisława Bursy. Bohater tego tekstu to kompozytor, dyrygent, śpiewak i pedagog, który w swoich czasach był znaczącą postacią życia artystycznego Galicji: najpierw Lwowa, a następnie Krakowa. W świetle listów prywatnych, w rozdziale autorstwa Aldony Łyszkowskiej, został ukazany znakomity poeta Zygmunt Krasiński. Analizie poddane zostały listy żony poety, Elizy z Branickich Krasińskiej. Wnikliwy ich rozbiór pokazuje, że wbrew pozorom i narosłym przez lata krzywdzącym dla poety opiniom, Eliza nie skarżyła się na zachowanie męża, więcej nawet – pisała o nim z niezmiennym szacunkiem i miłością. Z kolei prywatną stronę kariery wirtuoza skrzypiec – Apolinarego Kątskiego – przedstawiła Marta Chudecka. Na tle zdarzeń biograficznych zaznaczone zostały szczegóły jego życia prywatnego – relacje z rodzicami i rodzeństwem – oraz informacje na temat jego żony oraz dzieci. „Emocjonalną” stronę młodości Józefa Dietla – przyszłego profesora i rektora Uniwersytetu Jagiellońskiego, wybitnego balneologa, a także prezydenta miasta Krakowa – poznajemy za sprawą tekstu Wojciecha Paduchowskiego. Szczególną uwagę zwrócono na przestrzeń psychologiczną, w jakiej kształtował się początkowo jako dziecko, a następnie młodzieniec J. Dietl. Z jednej strony było to dojmujące uczucie samotności, z drugiej zaś przyjaźń i braterska miłość z rodzonym starszym bratem Franciszkiem. Z kolei Urszula Klemba dokonała suplementacji odnośnie życia prywatnego, naukowego oraz działalności polonijnej Stanisława Szczepana Zaleskiego. Większość swojego życia spędził on w Tomsku i Petersburgu, zapisując się bardzo pozytywnie na kartach historii ówczesnie działających tam ośrodków akademickich. W tekście Romualda Rydza odnajdujemy z kolei karierę miejsca, Tatr i Zakopanego, które od drugiej połowy XIX stulecia stały się ulubionym terenem letnich wakacji i peregrynacji najwybitniejszych postaci polskiej kultury i nauki.

W trzecim kręgu tematycznym znalazły się znane i mniej znane kariery, nie tylko Polaków, na niwie typowo zawodowej. W prywatne niuanse kariery Francuza-emigranta, barona Franciszka Girardota, dla którego ziemie polskie stały się nową ojczyzną, wprowadza czytelnika Wojciech Jerzy Górczyk. Całe życie barona F. Girardota upływało nie na polowaniach, balach,

jak na arystokratę przystało, ale na poszukiwaniu pracy zarobkowej i jej wykonywaniu. W kolejnym rozdziale, Marta Milewska zaprezentowała realia karier polskich lekarzy w drugiej połowie XIX stulecia. Autorka przedstawiła sylwetki trojga lekarzy: dra Mariana Łomżyńskiego, dra Aleksandra Macieszy i dr Anny Tomaszewicz-Dobrskiej, którzy zapisali się na kartach polskiej historii medycyny jako jednostki wybitne. Przedstawiono te epizody z ich życia, które miały istotny wpływ na karierę zawodową. W artykule Jarosława Kity spotykamy postać pochodzącego z Saksonii Krystiana Fryderyka Wendischa i poznajemy uwarunkowania nieudanej niestety kariery tego pierwszego łódzkiego „przemysłowca”. Był on typowym przedstawicielem pierwszego pokolenia „przemysłowców”, którzy próbowali na gruncie łódzkim zrobić karierę. Nieudana kariera jednostki czy też nielicznej grupy, którą reprezentował K.F. Wendisch, nie zahamowała jednak przyszłej kariery miasta Łodzi. Ostatni w tej części monografii rozdział, autorstwa Anny Czarnieckiej-Haberko i Karoliny Studnickiej-Mariańczyk, przybliży prywatność Augusta Ostrowskiego herbu Korab – ziemianina, współwłaściciela i administratora rozległych dóbr maluszyńskich. Najstarszy syn Aleksandra, jednego z najbardziej znanych działaczy ziemiańskich w Królestwie Polskim, został odpowiednio wychowany i wyedukowany, aby przejąć zarząd nad znakomicie prosperującą domeną Ostrowskich. Sukcesy w zawodzie „rolnika” niestety nie zawsze szły w parze z udanym życiem rodzinnym.

W monografii nie zabrakło również wątku herstory. Badaczki, Autorki kolejnych tekstów, podjęły zagadnienia związane z karierami Polek oraz stosunkiem małżonek do męskich karier. Analizę sytuacji żon Polaków-urzędników w guberniach północno-zachodnich Cesarstwa Rosyjskiego zaprezentowała Maria Korybut-Marciniak. Analizie poddana została korespondencja prywatna, pozwalająca na ukazanie obrazu codziennych trosk i radości żon urzędników oraz ich małżonków, ich lęków, stanu zdrowia, form spędzania czasu wolnego. Autorka stara się odtworzyć życiorys żony urzędnika, której losy, choć unikatowe, ukazują spektrum charakterystycznych problemów, z jakimi kobiety w takich związkach się borykały. Na podstawie biografii wybitnych Polek (Marii Skłodowskiej-Curie, Marii Szymanowskiej i Elizy Orzeszkowej), w tekście Kingi Raińskiej, poznajemy wpływ wielkiej i uznanej kariery zawodowej tych kobiet na ich życie rodzinne. Niestety, były to wówczas jeszcze odosobnione przypadki w tradycyjnym społeczeństwie zamieszkującym ziemię polskie. Z kolei Anna Śmiechowicz przedstawiła krótką, a niebawem zapomnianą, karierę znakomitej warszawskiej cyklistki Karoliny Kocięckiej – pierwszej polskiej zawodowej sportswoman. Jej działania na polu aktywności fizycznej były podparte dążeniami emancypacyjnymi, a jazda na rowerze – jako modna i kontrowersyjna zarazem – okazała

się dobrym sposobem do afiszowania się z tymi hasłami. Różne odcienie prywatnej strony kariery lekarki – Teodory Krajewskiej – poznajemy z kolei za sprawą tekstu Anity Napierały. Jej bohaterka należała do wyjątkowego grona pierwszych polskich lekarek, które w czasach obyczajowych i prawnych ograniczeń związanych z podejmowaniem studiów wyższych przez kobiety zdobywały dyplomy akademickie, a następnie realizowały się zawodowo, nie zapominając o społecznej misji zawodu lekarskiego.

Zamieszczone w prezentowanej monografii studia i rozprawy rozszerzają wiedzę dotyczącą historii społecznej. Książka nie tylko porusza niepodejmowane do tej pory zarysy biograficzne, analizy grup społecznych i zawodowych czy rekonstrukcje miejsc. Dzięki umiejętnie wykorzystanym źródłom przybliża kariery XIX-wiecznych Polek i Polaków oraz postaci związanych z ziemią polskimi w dobie zaborów w optyce prywatności i uzupełnia badania nad społeczeństwem polskim w szeroko pojmowanym XIX stuleciu. Redaktorzy monografii żywią nadzieję, że stanie się ona inspiracją do dalszych poszukiwań i stawiania nowych pytań badawczych na tej płaszczyźnie dociekań naukowych. Wypada mieć też nadzieję, iż publikacja dostarczy Czytelnikom wartościowej i inspirującej lektury.

SUMMARY

Career in the optics of privacy – introduction

The next, already the 9th volume of the publishing series „Private life of Poles in the nineteenth century”, addresses aspects of the relationship between private life and career. *Career*, which we currently commonly associate with achieving individual degrees on a professional path, requires clarification and definitional analysis, because its understanding is variable throughout the evolution of social structure. Reflections on the concept and understanding of a *career* in various scientific disciplines – economics, psychology, sociology, pedagogy, political sciences – bring a rich and diverse crop of definitions, with an emphasis on individual aspects of its importance in human life. In Polish, the word *career* (karjera, karyera) came into widespread use only in the mid-nineteenth century, and its meaning has evolved along with the rapidly changing civilization changes in Poland. Therefore, the authors of individual chapters use the term *career* in a broad sense and in various contexts, referring to the nineteenth-century society in Poland under the partitions, and Polish emigrants. The texts focus on four main thematic areas. The first concerns careers in military and political circles. The second thematic circle presents the careers of musicians, composers, writers and scientists by looking through their private lives. The next area includes references to known and less known careers, not only Poles, in the professional field. The monograph also included the topic of herstory. In the last of the research circles, issues related to the careers of Polish women and the relationship of spouses to male careers were addressed.

Keywords: careers, optics of privacy, introduction

KARIERA W KRĘGACH
WOJSKOWYCH I POLITYCZNYCH

KRZYSZTOF MARCHLEWICZ

Uniwersytet Adama Mickiewicza w Poznaniu, Wydział Historii

 <https://orcid.org/0000-0002-8640-9039>

GENERAŁ JAN NEPOMUCEN UMIŃSKI (1778-1851) BIOGRAFIA JESZCZE CIEKAWSZA

Wśród zasłużonych dla Polski postaci gen. Jan Nepomucen Umiński zajmuje miejsce może nie wybitne, ale na pewno znaczące. Żołnierz insurekcji kościuszkowskiej, bohater kampanii napoleońskich, aktywny uczestnik konspiracji niepodległościowych z lat 20. XIX w., więzień polityczny, powstaniec listopadowy, wreszcie emigrant we Francji, Anglii i Belgii – doczekał się upamiętnienia w bardzo różnych formach. Znają go dobrze polscy historycy, którzy od 1999 r. mają do dyspozycji jego obszerną, źródłową biografię. Nazwisko generała noszą ulice w kilku większych i mniejszych miejscowościach Polski (m.in. w Poznaniu, Głogowie, Grodzisku Mazowieckim, Kobylinie, Pępowie). W warszawskiej Alei Chwały Olszynki Grochowskiej od 2006 r. stoi poświęcony J.N. Umińskiemu pamiątkowy głąz. Generał patronował również rozwiązanemu w 1999 r. 5. Batalionowi Rozpoznawczemu 10. Sudeckiej Dywizji Zmechanizowanej z Opola.

Mimo opisywanych przez niektórych autorów kontrowersyjnych momentów i aspektów jego życiorysu – takich jak drakońskie kary wymierzane przez generała cywilom podejrzanym o sprzyjanie nieprzyjacielowi, upodobanie do hazardowej i nie zawsze uczciwej gry w kości czy nadal dyskutowana kwestia nadużyć finansowych, ujawnionych w dywizji strzelców konnych, którą w 1815 r. współorganizował¹ – J.N. Umiński bez wątpienia na takie upamiętnienie zasługuje. Nie zmienią tego kwestie, które zamierzam poruszyć w niniejszym artykule. Mogą one wzmocnić argumentację tych, którzy dowodzili, że największą skazą charakteru Umińskiego była daleko posunięta rozrzutność

¹ *Vide*: m.in. *Pamiętniki Generała Prądzyńskiego*, t. 1, oprac. B. Gembarzewski, Kraków 1909, s. 29–30; M. Tarczyński, *Generalicja powstania listopadowego*, wyd. 2, Warszawa 1988, s. 28.

i beztroska w sprawach materialnych, ale nie wpłynie to na – pozytywny w ogólnym rozrachunku – bilans dokonań generała. Nie o jego rewizję w tym tekście zresztą chodzi. Moim zamiarem jest jedynie uzupełnienie utrwalonego w historiografii wizerunku J.N. Umińskiego o dodatkowe, mniej oficjalne akcenty. Chciałbym też zastanowić się nad tym, na ile typowe dla emigrantów z jego warstwy społecznej były problemy z zadłużeniem oraz czy rzutowały one na karierę publiczną generała i sposób, w jaki był on postrzegany.

* * *

Zanim przyjrzymy się tułaczym epizodom w życiu naszego bohatera, przypomnijmy krótko wcześniejsze jego etapy. J.N. Umiński urodził się 22 stycznia 1778 r. w wielkopolskim Czeluścinie². Był synem starosty bielskiego Hilarego i jego żony Franciszki z Ryszewskich. Rodzice przyszłego generała należeli do stosunkowo zamożnej szlachty, toteż w dzieciństwie na niczym mu nie zbywało. Nauki młody J.N. Umiński pobierał w pojezuickiej szkole we Wschowie. Opuścił ją niedługo po śmierci ojca (1791 r.) i zamieszkał w Poznaniu. Moment, który zdecydował o jego dalszym życiu, nastąpił w lutym 1794 r. To wtedy stojący na czele Pierwszej Brygady Kawalerii Narodowej brygadier Antoni Madaliński mianował go swoim adiutantem. U jego boku J.N. Umiński wziął udział w powstaniu kościuszkowskim, za co – jako niepełnoletni – ukarany został później przez władze pruskie wysoką grzywną.

W 1795 r. J.N. Umiński znalazł się w Dreźnie. Wszedł w krąg emigracyjnych polityków republikańskich i nawiązał kontakty, które zaowocować miały kilka lat później. Kiedy Francuzi wkroczyli w 1806 r. do Wielkopolski, natychmiast stawił się w Poznaniu, by oddać się do dyspozycji polskiemu otoczeniu Napoleona³. Gen. Jan Henryk Dąbrowski mianował go wówczas dowódcą szwadronu gwardii honorowej, przydzielonego jako asysta cesarzowi. Następnie J.N. Umiński objął komendę 1. pułku strzelców konnych. Na jego czele w 1807 r. walczył ze zmiennym szczęściem na Pomorzu. Ostatecznie trafił do pruskiej niewoli, z której wrócił dopiero po zawarciu pokoju w Tylży.

Kolejne lata przynosiły J.N. Umińskiemu nowe wyzwania. W październiku 1807 r. został zastępcą dowódcy 5. pułku strzelców konnych. W 1809 r. bił się przeciwko Austriakom, którzy wkroczyli do Księstwa Warszawskiego. Za zasługi w tej kampanii otrzymał Krzyż *Virtuti Militari* i awans do stopnia

² Data i miejsce – różne od podawanych w starszych opracowaniach – według ustaleń B.J. Umińskiego. Za nim również dalsze losy bohatera; *vide*: B.J. Umiński, *Generał Jan Nepomucen Umiński 1778–1851*, Wrocław 1991, s. 31 i n.

³ *Cf.*: D. Łukasiewicz, „Z ziemi włoskiej do Polski”. *Jan Henryk Dąbrowski na czele powstania 1806 roku*, [w:] *Generał Jan Henryk Dąbrowski 1755–1818. W 200 rocznicę śmierci*, red. W. Molik, Poznań 2018, s. 63–67.

pułkownika. W ślad za tym poszło dowództwo 2. (przemianowanego później na 10.) pułku huzarów. Na czele tej jednostki wziął udział w wyprawie moskiewskiej, walcząc m.in. pod Borodino i nad Berezyną. Z Rosji wrócił z ranami, francuską Legią Honorową na piersi i awansem na generała brygady. Dalszą kampanię przeciwko armiom szóstej koalicji odbywał jako dowódca brygady jazdy. Zakończył ją w październiku 1813 r. pod Lipskiem, gdzie – ranny – dostał się do niewoli.

W armii Królestwa Polskiego J.N. Umiński otrzymał zrazu dowództwo brygady w dywizji strzelców konnych. We wrześniu 1815 r. złożył jednak wniosek o zwolnienie ze służby, zdaniem niektórych – chcąc uniknąć odpowiedzialności za malwersacje popełnione w trakcie organizacji jednostki, według innych – nie mogąc pogodzić się ze stosunkami panującymi w konstantynowskim wojsku⁴. Przez jakiś czas zajmował się głównie sprawami kurczącego się majątku rodzinnego. W 1816 r. zawarł związek małżeński z Magdaleną z Gembartów i wkrótce doczekał się potomstwa. Nad osobistym życiem generała szybko zebrały się jednak chmury. W 1819 r. zmarł jego urodzony rok wcześniej syn, a w 1821 r. J.N. Umiński stracił żonę. Zadłużony i skonfliktowany z rodzeństwem na tle rozliczeń finansowych, generał robił co mógł, by uratować pozostający w jego rękach majątek w Smolicach.

Przy tym wszystkim pozostawał aktywny politycznie. Od 1820 r. angażował się w działalność Wolnomularstwa Narodowego. W 1821 r. znalazł się w gronie założycieli Towarzystwa Patriotycznego. Inwigilowany przez władze pruskie, w 1826 r. został aresztowany. Za przynależność do nielegalnego stowarzyszenia skazano go na sześć lat twierdzy. Karę odbywał początkowo w twierdzy toruńskiej, a potem w Głogowie. W lutym 1831 r. zbiegł z więzienia i przedostał się do Warszawy. Objął dowództwo 1. Korpusu Jazdy i kilka dni później bił się na jego czele pod Grochowem. Udział J.N. Umińskiego w powstaniu listopadowym miał jaśniejsze i ciemniejsze strony. Wiosenne działania sił dowodzonych przez generała krytycznie – choć niezbyt sprawiedliwie – ocenił Wódz Naczelny gen. Jan Skrzynecki, który pozbawił J.N. Umińskiego dowództwa korpusu. Przywrócił mu je w sierpniu 1831 r. nowy głównodowodzący gen. Henryk Dembiński, dzięki czemu J.N. Umiński mógł chlubnie odznaczyć się w obronie Warszawy⁵. Po upadku stolicy opowiadający się za dalszą walką generał ruszył z resztą polskiej armii do Modlina i Słupna. 23 września 1831 r. obradujący w Płocku Sejm mianował

⁴ Streszczenie dyskusji na ten temat i próba obalenia zarzutów stawianych J.N. Umińskiemu – *vide*: B.J. Umiński, *op. cit.*, s. 129–133.

⁵ M. Tarczyński, *Bitwa warszawska, 6–7 września 1831 r.*, [w:] *Powstanie Listopadowe 1830–1831. Dzieje wewnętrzne. Militaria. Europa wobec powstania*, red. W. Zajewski, Warszawa 1990, s. 341–342, 346.

go Naczelnym Wodzem powstania. Wobec sprzeciwu dużej części korpusu oficerskiego J.N. Umiński nie objął jednak tej funkcji. Przedostał się do Krakowa, skąd ruszył na Zachód.

Pierwsze lata za granicą spędził we Francji. Brał czynny udział w życiu Wielkiej Emigracji, należąc do grona założycieli Towarzystwa Literackiego, krótko przewodnicząc tzw. Radzie Paryskiej i wchodząc w skład Komitetu Narodowego Emigracji Polskiej⁶. Gorliwie zabiegał o możliwość kontynuowania przez młodych ekspowstańców nauki we Francji⁷. Krytykował pomysły wojskowej służby Polaków w Algierze i w Portugalii. Według oficjalnej wersji zdarzeń, w 1834 r. za udział w pogrzebie markiza Marie J. Lafayette'a, został zmuszony do wyjazdu z Francji i przeniósł się do Wielkiej Brytanii. Zbliżył się tam do obozu księcia Adama Jerzego Czartoryskiego⁸, lecz nie zajmował już eksponowanych stanowisk i coraz rzadziej zabierał głos w sporach politycznych. W 1839 r. opuścił Anglię i zamieszkał w Belgii. Mimo prób uzyskania zgody władz pruskich na powrót w Poznańskie, do kraju nigdy nie wrócił. Zmarł w 1851 r. w Wiesbaden.

* * *

J.N. Umiński nie był typem człowieka, który łatwo wzbudzał sympatię i zbierał wyłącznie pochwały otoczenia. Historyk wojskowości Marek Tarczyński oceniał, że przyczyniała się do tego nadmierna surowość, z jaką generał traktował innych. Wytykając J.N. Umińskiemu „chorobliwy nałóg karciarstwa”, M. Tarczyński przyznawał za to, że w boju odznaczał się on niezłą orientacją i sporymi zdolnościami, a „w wojnie 1831 r. więcej od innych wykazał dobrej woli i zapału”⁹. Również Tomasz Strzeżek wystawia generałowi raczej pozytywną opinię. Charakteryzuje go w sposób następujący:

Niezwykle energiczny, chętny do działania. Zdobył doświadczenie w dowodzeniu dużymi związkami taktycznymi, ale głównie kawalerii. Nie znał do-

⁶ S. Kalemka, *Wielka Emigracja 1831–1863*, Toruń 2003, s. 98.

⁷ *Vide*: J. Potrykowski, *Tułactwo Polaków we Francji. Dziennik emigranta*, cz. 1, oprac. A. Owsieńska, Kraków 1974, s. 126–127, 131.

⁸ Zbliżenie to nie oznaczało całkowitej identyfikacji generała z programem politycznym emigracyjnych konserwatystów. Jeden z ich liderów, Władysław Zamoyski, pisał o nim tak: „Umiński przy tysiącnych niedorzecznościach ma jednak tę zasługę, że zerwał z najgorszymi spośród nas. Cokolwiek można mu zarzucać ze względów czy to publicznych, czy to prywatnych, nie powinniśmy mu ubliżać i zmuszać poniekąd, by się wrócił do nieprzyjaznego obozu. Jeżeli [...] ludzie sobie wyobrażają, że on z nami trzyma, lepsze to jak wieczne kłótnie, tak dla sprawy szkodliwe”. W. Zamoyski do A.J. Czartoryskiego, [b.m., b.d.], [w:] *Jenerał Zamoyski 1803–1868*, t. 3, Poznań 1914, s. 63.

⁹ M. Tarczyński, *op. cit.*, s. 199, 248.